

A tüzes barát és a nazarénusok

Szigeti Jenő

Az 1830-as években Pest-Budán, a római katolikus szónoki triásznak – P. Albach Szaniszló (1795–1853)¹ és P. Gegő Elek Nicefor (1805–1844)² mellett – az ifjú P. Gasparich Márk Kilit (1810–1853)³ volt a tündöklő csillaga. Mindhárman ferencrendi szerzetesek voltak a pesti kolostorban. Hárman lettek annak a szellemi, lelki ébredésnek az irányítói, ami a reformkori Pest-Budát jellemezte. Igehirdetéseik egyaránt mozgósította az arisztokráciát, a polgárságot és az egyszerű pórnépet. Az 1830-as évek reformkori Pestje a politikai, társadalmi és kulturális haladás eszmekörében élt, és ez a liberális reform-szellem behatolt a kolostorok csendes celláiba is. A jozefinizmus és a liberális teológia szellemében nevelkedett ifjú szerzeteseket is magával ragadta a nemzetjobbító lendület. Jó kapcsolatot ápoltak a liberális politikai elit számos tagjával. Gasparich például, aki prédikációiban Isten és a józan ész egysége, az erkölcs és a tudományos értékek tisztelete mellett érvelt, Perczel Mórral (1811–1899), az 1848–49-es szabadságharc honvédtábornokával,⁴ és a Haynau által Pesten kivégeztetett Csányi Lászlóval (1790–1849)⁵ ápolt szorosabb kapcsolatot.

A pesti szónoki triász különösen az 1838-as árvíz idején írta be nevét a város történetébe. A jeges árvíztől félig romba dőlt város megrendült lakói nap mint nap összegyülekeztek vallás és osztálykülönbség nélkül, hogy lelki vigaszt kapjanak, és buzdítást.⁶ Gasparich Kilit 1838. április 1-én, az árvíz elmúltával rendezett hálaünnepen elmondott beszéde, amelyet rop-pant néptömeg előtt mondott, külön füzetként is megjelent a károsultak megsegítésére.⁷ A ferences hitszónokok népszerűsége, szókimondó igazmondása és hazafisága hamar szemet szúrt a Helytartótanácsnak. Ezért

¹ HUSZÁR JEROMOS: P. Albach József Szaniszló O.M.F. (1795–1983) Szeged, 1944.

² SCHEDEL [TOLDY] FERENC: Gegő Elek életrajza. In: Magyar Tudós Társaság Évkönyvei, VII. I. oszt. 1842. Pest, 1844. 160. p.

³ NEUSIEDLER JENŐ: Gasparik Márk az 1853. szeptember 3-án a magyar szabadságért vértanúhalált halt ferencrendi szerzetes életrajza. Csáktornya, 1910.; HALLER JENŐ: Rózsák és tövisek között a bitófáig. Gasparik Kilit muraközi vértanú emlékezete halálának 80. évfordulóján. Mezőtúr, 1933.; ZAKAR PÉTER: A magyar szabadság vértanúja: Gasparich Kilit. In: A ferences lelkiség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára. Szerk.: Óze Sándor – Medgyesy-Schmikli Norbert. Piliscsaba–Bp., 2005. I. köt. 340–353. p. (továbbiakban: ZAKAR, 2005.)

⁴ KOLTA LÁSZLÓ: Perczel Mór élete és munkássága. Bonyhád, 1963.

⁵ EISSEN GYULA: Csányi László pályája. Arad, 1917.

⁶ Gasparich Kilit árvíz alatti tevékenységéről: EÖTVÖS KÁROLY: A nazarénusok. Bp., 1904. (továbbiakban: EÖTVÖS, 1904.) 140–144. p.

⁷ GASPARICH KILIT: Egyházi beszéd, melyet az elfelejthetetlen kárt, nyomort, inséget és szomorúságot okozott 1838-iki árvíz elmúltával a kesergő pestiekhez Szent György hó 1-én mondta s hallgatói közkívánatára a károsult szerencsétlenek segedelmezésére ki is nyomtata P. Gasparich Kilit sz. ferencrendi szerzetes s egyházi szónok. Pesten, 1838.

leiratban utasították a ferences tartományfőnökséget, hogy mindhármukat távolítsák el a pesti kolostorból.

Albach, akiről Kossuth is személyes ismerőseként nagybecsüléssel emlékezett, Kismartonba került, és itt fűvészzel foglalkozott, 2500 fajtából saját kezűleg preparált gyűjteménye volt. Gegőt, akit maga Széchenyi ajánlott tagnak az Akadémiába, és 1836-ban kiküldte a bukovinai csángók tanulmányozására,⁸ Szombathelyre rendelték lelkésznek, Gasparich a hivatalos indoklás szerint, mint „egyáltalán nem buzgó szerzetes” került 1838-ban a Pozsony megyei Bácsfa község mellett lévő Szent Antal nevű pusztára zárdájába, ahol csendes magányában rendezte sajtó alá prédikációinak első kötetét. Ez 1839-ben Pesten Beimel József könyvnyomdájában kerül kiadásra.⁹ Röpiratai, prédikációi ekkor már jól ismertek voltak, de további prédikációs kötetei nem jelentek meg. Szent-Antal pusztán csak egy évben egyszer, a búcsúkor lehetett prédikálni a néhány száz fős kegyes hallgatóságnak. Gasparich meghasonlott lélekkel, a mellőzéstől és értetlenségtől elkedvetlenedve a prédikációk további kötetét nem jelentette meg. Apróbb szépirodalmi dolgozatokat ugyan közölt Orosz József (1790–1851) *Hírnök* című lapjában.¹⁰ Gasparich a Szent Antal pusztai kolostorból Meskó Jánoshoz került nevelőnek a Nógrád megyei Szarvasgedére, ahol csaknem egy esztendő telt. 1841-től Székesfehérvárott lett szónok és hitoktató. Itt írta a *Szózat a káromkodás ellen* című röpiratát, melyben a káromkodásoktól akarja nyelvünket megtisztítani, 1844-ben jelent meg Pesten. Itt ismerkedett meg Hencseivel, aki átutazóban többször találkozott Gasparichsal. Innen csak 1844-ben kerül Szombathelyre Gegő Elek helyére.

Hencsei Lajos (1818–1844),¹¹ a nazarénusok első jelentős tanítója, akiről Eötvös Károly írt nagyszerű riport-könyvet,¹² Gasparich hatása alá került, és az ő lángoló hite is hatott a szabadságharc idején „tüzes barát” apostsztrófált Gasparichra. Hencsei Lajos 1839 augusztusában vagy szeptemberében kerül Pestre. Ekkor még élt Gasparich prédikációinak emléke az emberek között. Hencsei megszerezte Gasparich prédikációs könyvét.¹³ Eötvös Károly úgy tudta meg a szemtanúktól, hogy Hencseinek „a Szent-

⁸ GEGŐ ELEK: A moldvai magyar telepesekről. Buda, 1838.

⁹ P. KOVÁCS SEPTIMUS OFM.: Négy papi arckép 48-ból. Gasparich Kilit. In: *Vigilia*, 1948. 3. sz. 130–132. p. (továbbiakban: P.KOVÁCS, 1948.)

¹⁰ SAS ANDOR: A száz év előtti századunk. Orosz József és lapja a reformkorszaki Pozsonyban. In: *Századunk*, 1939. 260–270. p.; Uő: Egy reformkorszaki pozsonyi magyar újságíró portréja. In: *Irodalmi Szemle*, 1965. 343–349. p.

¹¹ KARDOS LÁSZLÓ – SZIGETI JENŐ: Boldog emberek közössége. A magyarországi nazarénusok. Bp., 1988. 40–75. p.

¹² EÖTVÖS, 1904.; Uő: Hencsey Lajos. A nazarénusok. Bp., 2009. (6. kiad.) Ez a könyv Eötvös Carolus néven megjelent riportsorozatára épül, ami eredetileg a *Pesti Napló* 1873. évfolyamának 50–95. számaiban, folytatásokban jelent meg. Ebben Gasparich életét is feldolgozta, a szemtanúkat megkereste és kikérdezte. „Adataim gyűjtésében egykor szerencsés is voltam s kevés ideig fáradhatatlan is. De adataim mégsem teljesek” – írta. Azt állította, hogy Gasparich „vad szenvedéllyel ragaszkodott egyházához s mégis nazarénussá lett egy pillanatra”. Uo. 107–108. p.

¹³ GASPARICH KILIT: Az út, az igazság és az élet, vagyis a Megváltó szelíd lelke szeretetben és igazságban. Pest, 1839.

írás mellett ez volt a mindennapi olvasmánya. S lelkében a szerző iránti tisztelet és vonzalom élénk érzete sarjadoszott föl”.

Gasparich 1841-ben Székesfehérvárra került. Hencsei ahányszor átutazott a városon, mindig felkereste a ferences templomot és meghallgatta Gasparich prédikációit. A ferences szónokot pedig elbűvölte Hencsei egyénisége, hite, aki könyvének egyes szakaszait betéve tudta. 1841 végén vagy 1842 elején Bella József, aki 1840-ben vette fel a nazarénus keresztséget, és Hencsei leghívebb társa lett, meglátogatta Gasparichot és megmutatta Hencsei leveleit is. Ezek felkeltették Gasparich érdeklődését Hencsei iránt.

Amikor Hencsei 1842 tavaszán Pestre indult, hogy a gyülekezetet meglátogassa, egy-két napot a barátal töltött, ekkor hitvallási iratát is megvitatta Gasparichcsal. Hencsei március 24-én érkezett a városba és már másnap, egy pénteki napon bejutott a szerzeteshez. Ez egy egésznapos beszélgetés volt köztük. „Hosszú értekezése volt itt a barátal. Az egyszerű, áhítatos nagy léleknek a tüzes, szenvedélyes nagy lélekkel. A tanulatlan agynak, a tanult, tudományos fővel.”¹⁴ A találkozóról Hencsei egy 1842. április 1-én kelt levelében számol be, amit Kovács Józsefhez írt. Ennek a látogatásra utaló részeit idézzük:

„Pénteken reggel, 25-i márciusában fölmentem barátomhoz és ő engemet ismét barátságosan fogadott. Kérdezte, hogy mi az én szándékom övele? Én mondtam, hogy jó hírért halottam az atyafiaktól, a kik hozzám jöttek s ezért bátorkodtam neki levelet írni. És ő mondá: Maga az a zalavármegyei ember, a kiről mi olyan hírt vettünk, hogy a Bibliát olvassa, és a népet téríti? És én feleltem: én vagyok. Azonnal leültetett és ő is mellém ült és jobb kezünket egymáséban tartottuk és úgy beszélgettünk. Elkérdezte, hogy miképpen ment otthon sorsom és mi bajom volt a páhoki esperessel?¹⁵ Én rendről-rendre elmondottam neki mindent és mondtam, hogy már igen el voltam csüggedve. Ő nekem e bátorító szóval felelt: azért ne csüggedjek el, emlékezzem rá, hogy Urunknak Jézusnak is a papok által kellett elveszni. Mert – úgymond – valamint már Urunk Jézus idejében a törvénybeli papok elhidegültek a törvénytől, mely Mózesztől fogva volt a Krisztusig; úgy most el vannak hidegülve az evangéliumtól, mely fennáll a Krisztustól fogva máig. Ezért tehát ne csodálkozzam, hogy így cselekesznek velem.”¹⁶

A továbbiakban Hencsei „a keresztségnek hit nélkül való felvételéről” kezdett beszélgetni Gasparichcsal. A felnőtt keresztséggel Gasparich nem értett egyet, viszont elmondta, „hogy ő már az ő lelkében rég óta tusakodik az embereknek tökéletlen hite felől. Erre én – írja Hencsei – kérdeztem tőle, ha lélek szerint igazán tusakodik-e vagy csak betű szerint? Ő arra így felelet: én nem magasztalom magamat, hanem a Jézustól el nem állok, ha meg kell is halnom.” A levél a továbbiakban arról is beszámol, hogy mindketten fontosnak tartották irodalmi munkásságukat:

¹⁴ Eötvös, 1904. 108. p.

¹⁵ Egy Bertalan nevű esperes házkutatást rendezett a Hencsei-házban, hogy iratait elvigye és fel is pofozta Hencseit, aki megjövendölte halálát. Erről részletesen: Eötvös, 1904. 68–70. p.

¹⁶ A levelet idézi: Eötvös, 1904. 156–158. p.

„Továbbá azt mondta a barát, hogy ő könyveket is írt, meg is mutatta nekem könyveit. Én erre azt mondtam, hogy én is tusakodtam lelkemben és én is írtam egy kis könyvet, melyet ha keresztül vizsgálna, nagyon szeretném.¹⁷ De mivel akkor arra idő nem volt, könyvemot ott hagytam nála és azt mondtam neki, ha az Isten a pesti atyafiakhoz segít, fogok írni neki, és kértem, hogy ő is írja meg, hogy micsoda hibákat talál könyvemben? Én már írtam is neki. Majd csak várom, hogy ő mit fog írni nekem?”

Hencsei hite, tiszta gondolkodása a hierarchia intézkedéseivel azonosulni nem tudó Gasparichra is hatott. Eötvös Károly megállapítása – úgy tűnik – helytálló: „Sokat eltanult tőle. Nem a hitet, hanem annak mélységét, nem a meggyőződést, hanem annak tisztaságát. Talán nem is az elszántságot, hanem annak rendíthetlenségét.”¹⁸ Egy 1842-ben írt levele szerint, amit Eötvös idéz, Gasparich így vall erről: „Mily boldognak kell lenni, édes fiam; te nem gondolsz egyébre, mint Istenre és előtted égen és földön nincs egyéb tudomány, mint a Szentírás tudománya. Mikor én olyan fiatal voltam, mint te, az én lelkem örökké birkózott és mindig legnagyobb ellenségével, önmagával. Én csak magamat ismertem, semmi mást.”¹⁹ Gasparich megosztotta Hencseivel ifjúkori tragikus szerelmének történetét is, ami a köztük kialakult mélyebb lelki közösséget bizonyítja.²⁰

Eötvös birtokába jutott az a levél is, amit Gasparich bizalmas jó barátjának, Sággy Vendelnek (1810–1890) írt,²¹ akivel még Nagyszombatban, a főiskolán ismerkedett meg. Ezt is kivonatossan idézi a könyvében.

„Talán még egy esztendeje sem múlt el, midőn egy sápadt képű mesterlegény fölkeresett itt a klostromban s elém állott, hogy egynéhány beszédemet olvasta és azokban nagy gyönyörűségét találja. Még azt gondoltam, alamizsnát akar kérni és engem csak rászédni akar. Nevét is megmondta, de én azután nevét is, magát is elfelejtettem.

Később András²² beszélt róla, s ekkor eszembe jutott látogatása, de megint nem adtam az egészre semmit. Ezelőtt pár hónappal meglátogatott egy másik ismerőse s úgy beszélt róla, mintha ő volna a Messiás, a kit rég óta

¹⁷ Hencseinek ez a kézírata, melyet 1840 végén és 1841-ben vetett papírra, mint a nazarénus mozgalom hitvallását, elveszett. Eötvös Károly viszont részletesen ismertette: EÖTVÖS, 1904. 80–82., 296–306. p.

¹⁸ EÖTVÖS, 1904. 167. p.

¹⁹ Idézi: EÖTVÖS, 1904. 114. p.

²⁰ Eötvös ezt Gasparich „néhány töredékes jegyzetéből s Hencseihez intézett néhány leveléből” rekonstruálta. EÖTVÖS, 1904. 113–120. p.

²¹ ZELLINGER ALAJOS: Egyházi írók csarnoka. Nagyszombat, 1899. 454. p. Sággy Vendel 1829 és 1834 között Nagyszombatban teológiát tanult, 1834-ben szentelték pappá. Ipolyságon, Drégelypalánkon és Tardoskedden volt káplán. 1846-ban lett plébános Üzbégen. A szabadságharc támogatásáért 1849. április 13-án elfogták és 12 év börtönre ítélték. 1850. július 6-án szabadult, Fajkürtön lett helyettes lelkész. Öt hónap múlva a politikai hatóságok innen száműzték. Tardoskedden, Szeptencújfalun nevelő. 1854-ben Kemencén káplán, 1857-ben Érsekléken plébános-helyettes, 1868-tól haláláig Muzslán plébános.

²² Eötvös szerint talán Kertész András lehet ez a személy, aki erdélyi származású volt, Lippán és környékén térített, ezért ez a kapcsolat nem valószínű. Vö. EÖTVÖS, 1904. 35. p.

várnak a zsidók.²³ Végre levelet is kaptam tőle, valóságos paraszt írással, minden orthográfia nélkül, azonban tele bibliai citátumokkal, melyekből mindjárt gondoltam, hogy valami szent könyvekben tudákos mesterrel, vagy kivel van dolgom.

Hanem megvallom, a fiatalban nagyon csalódtam. Alig hinné az ember: jobban ismeri a Bibliát, mint akármelyikünk. Semmiféle papnak sem tanácsolom, hogy disputációba keveredjék vele, mert úgyis hiába. Valóságos térítő ez s mióta nálam volt, éjjel-nappal tűnődöm szavai felett, s aztán olyan alázatosan s annyira lélekből beszél, hogy az ember alig tud vele ellenkezni. Mondjanak róla akármit, ez se nem rossz ember, se nem bolond. És ha a gondviseléstől van küldve: nagy dolgokat fog cselekedni.”²⁴

Gasparich beszámolt a Sággy Vendelnek írt levelében a vitapontokról is. Elsőként a gyermekkeresztelést említi. „Én erről nem akartam vele disputálni és csak mosolyogva hallgattam” – írja. Hencsei, Gasparich levele szerint az áldozat ellen is érvelt, majd könyvéből olvasott fel részleteket a bérmálás, a gyónás és az utolsó kenet elleni szakaszokból. A könyvet oda is kölcsönözte Gasparichnak. A beszélgetésnek ezt a részét így kommentálja: „Beszélte még sokat és Isten bocsássa meg, mondhatom, a mily gőgösen néztem először e fiatal emberre, olyan figyelemmel hallgattam később.” Majd a Ságghynak írt levele végén így összegzi benyomásait:

„Én ugyan nem vagyok barátja annak, hogy műveletlen, tanulatlan emberek a vallás felett sokat tanakodjanak, mert erre az ő lelkük nem elég erős és gyenge értelmük a legvilágosabb bibliai igazságot is félremagyarázza s az Apokalipszisben is mindennapi dolgokat fedez fel. De annyi bizonyos, hogyha az ember el akarja felejteni azon egyházának szervezetét, melyet 1800 esztendő épített és azon érdekeket, melyek az egyházhoz fűződnek, és ha nem akarnak többek lenni, mint hívők és emberek: akkor e szegény fiatal embert és ennek tudományát s rendíthetetlen hitét elkárhoztatnunk nem lehet!”

A találkozó után Hencsei és Gasparich levelezésben állt. Hencsei könyvét elolvasta, megbíráta és azt tanácsolta, hogy a könyvet Németországba nyomtattassa ki. Fröhlich Henrik Sámuel (1803–1857), a nazarénusok svájci alapítója nem látta jónak azt, hogy Hencsei a szerzetessel bizalmas lelki kapcsolatban van, intette is ezért, de Hencsei nem hátrált meg. Gasparich egy másik Ságghynak írt levelében így ír róla:

„Nem megy ki a fejemből ez a különös ifjú ember. Nem bolond ez, nem örjögő, nem is ördögös. Hitére, vallására semmit se adok, elmúlik az vele együtt, miként a szellő fuvalma. De micsoda erő van a lelkében. Mekkora eltökélés! Ha ismernéd, velem együtt téged is elfogna a csoda.”²⁵

Hencsei nem akarta téríteni a barátot. Egy másik, a beszélgetés után írt, Eötvös Károly birtokába jutott levélben így írt erről.

²³ Bella József 1841 végi látogatásáról lehet szó.

²⁴ EÖTVÖS, 1904. 159. p.

²⁵ EÖTVÖS, 1904. 167. p.

„A mi Urunk Istenünk végzése az, hogy felvilágosítsa a barát lelkét. Mibennünk nincs se erő, se hatalom, hogy siettessük vagy késleltessük azt, a minek történni kell. Nekünk nagy lelki alázatossággal és békességes türessel kell arra várakoznunk. nem is nyugtalankodik az én elmém a fölött. Én mindent elmondtam neki, a mit Isten sugallott és a kezében hagytam a könyvemet. Megígérte, hogy sorról-sorra elolvassa könyvemet és azután megírja rá a maga tudományát.”²⁶

1842. június első napjaiban ismét meglátogatta Hencsei Gasparichot Székesfehérvárott, hogy visszakérje kéziratát, de a barát még időt kért a tanulmányozáshoz. Néhány nap múlva, június 10-i keltezéssel, megszületett Gasparich válasza, melyet kivonatossan Eötvös Károly könyvében közölt.²⁷ Ebben két kifogást támaszt Hencsei könyvével kapcsolatban. Egyrészt azt, hogy „a vallás titkait csak annyira akarod megismerni, amennyire azokat a gyarló emberi elme felfoghatja”. Vagyis azért hibáztatja Hencseit, hogy a keresztény vallás misztikus valóságát nem veszi figyelembe, hanem a Szentírás megértésére, magyarázására építi fel a hitét. Erre szerinte „erőtlen a mi elménk”. A másik kifogása az egyházzal szembeni tanítással kapcsolatos, mivel Gasparich szerint „a közönséges anyaszentegyház nemcsak hitből és kegyes életből áll, hanem a hívőknek egymáshoz való keresztényi viszonyából is”. Ehhez viszont Gasparich szerint előjárókra, törvényes hatalommal felruházott vezetőkre van szükség. Ezért kérdezi Hencseitől: „Ki parancsol tinéktek? Ki uralkodik ti köztetek? És ki hirdeti ti előttetek Istennek ígését?” Szerinte ezekre a kérdésekre a gyülekezet nem elegendő válasz.

„Az igaz édes fiam – írja – hogy a világnak rendje már megbomlott és hogy az anyaszentegyház se képes már se önmagán, se a világon, se a lelkeken uralkodni. De ne felejtsd el, hogy mind e világnak, mind az egyháznak kezében nagy hatalom van, és míg ez le nem győzetik, addig a veszedelmeket elhárítani nem lehetséges. A hatalmat pedig csak hatalommal lehet legyőzni.”

A levél vétele után hamarosan elindult Hencsei Svájcba Föhlichhez. Itt 1844. március 15-én fiatalon elhunyt. Gasparich nem tudott beletörődni a mellőztetésébe. A szabadságharcot megelőzőleg súlyos konfliktusba keveredett előjáróival. Eltiltották a prédikálástól. Grész János (1812–1884) Zala megyei főorvos megpróbált közbejárni érte, de a gvardián elutasította azzal, hogy „Kilit kötelességénél fogva magát nálam nem jelentette, rendes szerzetes ruhát nem visel, s nálunk magyar szót tartani csak porticula napján szokás, én ezeknél fogva szólásra való engedelmet nem adhatok”.²⁸ Novák Mihály²⁹ így írja le a „tüzes barátot”:

²⁶ EÖTVÖS, 1904. 168. p.

²⁷ EÖTVÖS, 1904. 186–188. p.

²⁸ ZAKAR, 2005. 341. p., 7. sz. jegyz. Grész János Séllyey Lászlóhoz Csáktornyról 1946. április 8-án írt levele alapján.

²⁹ NOVÁK MIHÁLY: Zala vármegye az 1848–49. évi szabadságharcban. Zalaegerszeg, 1906. 333. p.

„Rövid haját és bajuszt viselt, kis pörge kalapot a fején, térdig érő kabátot és pantallót hordott... Alakja magas, vállas, előrehajlott sovány, redős, melankolikus arcára beszéde kezdetén sápadtság ült ki, s amikor már szájából lávaként ömlött a gyújtogató szó, arca nekitüzesedett, szinte lángolt. Szögletesen csontos fejében nagy sötét szemei lobogtak, és szinte öltek.”

Az egyházi viselet helyett hordott polgári ruházat, a bajuszviselet tiltott volt a klerikusok számára. Gasparichnál a politikai beállítottság és a magyar nemzeti mozgalommal való azonosulás kifejezése volt. 1847 decemberében engedélyt kapott arra, hogy a súlyosan beteg édesanyját meglátogassa a Muraközben, de a többszöri sürgetés ellenére sem tért vissza.³⁰ Otthon találta a márciusi forradalom híre. Faluról falura járt, agitált a magyar ügy mellett. Életének ez a szakasza jól feldolgozott.³¹

Gasparich Kilit tábori papként szolgált 1848–49-ben, a szabadságharc vértanúja lett. 1849. április 3-án a szenttamási sáncok bevételénél karddal és kereszttel vezette rohamra a honvédeket. Hősiességéért őrnagyi rangot kapott. A szabadságharc bukása után bujkált Hetessy Gábor, Farkas Gábor majd Vörös álnéven, Letenyén, Esztergomban és végül Pesten. 1847-től az utópista szocialista Fourier tanait tanulmányozta, a női emancipáció híve lett.³² Az utópista szocializmus eszméjében látta azt a hatalmat, amiről Hencseihez írt levelében írt, amivel győzni lehet a megromlott világ rendjén. 1852. február 9-én este fogták el. 1853. augusztus 10-én halálra ítélték. Papi felszentelésétől megfosztották és 1853. szeptember 2-án hajnalban kötél által Pozsonyban kivégezték.³³ Gasparich fordulatokban gazdag élete a jozefinizmus lelkiességének, lelki mozgalmainak, válságának, egy érdekes, máig kevéssé kutatott szelete. Élete dráma, tanulságai máig élnek, ezért hát a csendes, békés hitbeli párbeszédet az élet nagy kérdéseiről soha nem szabad abbahagyni. Folytatni kell.

³⁰ P.KOVÁCS, 1948. 152. p.

³¹ Legjobb összefoglalása: ZAKAR, 2005. 340–353. p.

³² LUKÁCS LAJOS: Magyar függetlenségi és alkotmányos mozgalmak. Bp., 1955. 383–389. p.

³³ TÁLAS GÉZA: Újabb adatok Gasparich Kilitről. In: *Vigilia*, 1963. 190–192. p.; ZAKAR, 2005. 351–354. p.